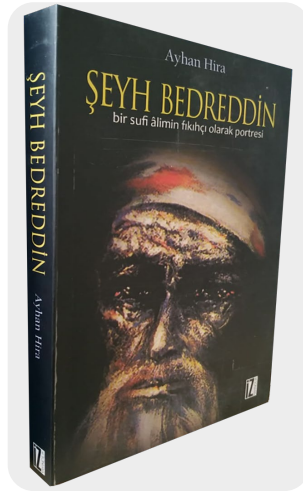

Şeyh Bedreddin / Bir Sufî Âlimin Fıkıhçı Olarak Portresi

Ayhan Hira, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, 344s.

Lokman Uzun*

Yaklaştıkça gerçek büyüklüğü ortaya çıkan bir dağa doğru koştuğum hissine kapıldım¹

A. Hira

* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasavvuf Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi, Fen Fakültesi, Kimya Bölümü, lokman@hacettepe.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3971-7725

¹ İ. Çınar, *Şeyh Bedreddin Üzerine Ayhan Hira ile Görüşme*, Kafkas Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Dergisi, Sayı: 42, 2014.

Tanıtımına yer verdiğimiz eser, yazar ve akademisyen Ayhan Hira'nın “*Şeyh Bedreddin'in Fıkıhçılığı*” başlıklı doktora tez çalışmasının bir ürünüdür. Şeyh Bedreddin'in hem siyasi görüşü hem de fikhî çıkarımları ekseninde tartışılan bir âlimin nesnel bir değerlendirmesine yer verilmektedir. Şeyh Bedreddin birçok kitap² ve hikâyeye konu olmasına rağmen; onun fıkıhçı yönü ile ilgili eserlerin sayısı³ sınırlıdır. Tanıtımı yapılan kitap ile birlikte âlimin hayatı ve eserlerine, fıkıh konularını işleyiş ve tercih yöntemlerine ve ictihad-taklit anlayışı ve buna yöneltilen tenkitlere ışık tutulmaya çalışılmaktadır.

Dr. Ayhan Hira, 1972 yılında Görele (Giresun)'da doğmuştur. Lisans (1997), yüksek lisans (2000) ve doktora (2006) eğitimini Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamlamıştır. Yazar, 2003-2011 yılları arasında çeşitli illerde ilköğretim ve lise düzeyinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yapmış ve 2011 yılında Kafkas Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü'nde Yrd. Doç. Dr. unvanı ile Öğretim Üyelğine atanmıştır. Dr. Hira, şu an Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Fıkıh Anabilim Dalı'nda akademik çalışmalarına ve özellikle Şeyh Bedreddin'in yazma eserleri üzerindeki incelemelerine devam etmektedir.

Kitap, Osmanlı dönemi kaynaklarında müspet veya menfi mutlaka bir söz söylenen âlimlerinden Şeyh Bedreddin'i konu edinmesinin yanı sıra; kapak tasarımı ve alt başlığı ile de okuyucuların dikkati çekmektedir. Kapak tasarımında siyah zemin üzerine bir âlime (sosyal medyada Şeyh Bedreddin olarak kabul gören) ait olduğu izlenimi veren bir resim içermektedir. Âlimin kanlanmış gözleri ve yüzündeki izler ile yaşadığı dönemin ve hakkındaki yorumların üzerindeki sis perdesine işaret edilmekte ve okuyucunun kitaptan beklentilerini üst düzeye çıkarmaktadır.

² Y. Ş. Anıl, *Şeyh Bedreddin*, 2009, Kastaş Yayınları, İstanbul, Türkiye; K. Mırsıoğlu, *Kavuklu İhtilalci Şeyh Bedreddin*, 2010, Sebil Yayınevi, İstanbul, Türkiye; V. Bardakçı, *Şeyh Bedreddin Yarın Yanağından Gayri*, 2014, Ozan Yayıncılık, İstanbul, Türkiye; F. Babinger (Çeviren İ. Yazgan), *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin*, 2015, La Kitap, Ankara, Türkiye; Ş. Tümöklü, *Yolculuk Felsefe İsyân Şeyh Bedreddin*, 2017, Ceylan Yayınları, İstanbul, Türkiye; A. G. Sayar, *Şeyh Bedreddin*, 2018, Ötügen Neşriyat, İstanbul, Türkiye; R. İ. Eliaçık, *Şeyh Bedreddin / Yenilikçi Müslüman Düşünürler Dizisi 5*, 2018, Tekin Yayınevi, İstanbul, Türkiye; A. Seyrek, *Şeyh Bedreddin*, 2019, Dorlion Yayınevi, Ankara, Türkiye; B. N. Kaygusuz, *Şeyh Bedreddin Simaveni*, 2019, La Kitap, Ankara, Türkiye.

³ M. B. Dadaş, *Şeyh Bedreddin Bir Osmanlı Fâkihi*, 2019, İSAM / İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, Türkiye.

Kitabın sunuş bölümü, yazarın doktora tez danışmanı olan Prof. Dr. Vecdi Akyüz tarafından kaleme alınmıştır. Dönemin siyasi ve ekonomik koşullarının Şeyh Bedreddin üzerindeki tartışmaya işaret edilmekte ve kitap ile bu durumun nasıl tahlil edildiği özetlenmektedir. Buna ilaveten yazar, kaleme aldığı Önsöz’de, “Hâlbuki ilim zincirinin unutulmuş ve bu sebeple kayıp muamelesi gören halkasını temsil eden Şeyh Bedreddin’i gerçek yerine koyabilmek için bu tür çalışmalara çok ihtiyaç vardır” (s.16) ifadesi ile çalışmanın gerekçesini ortaya koymaktadır.

Yazar, çalışmasını Şeyh Bedreddin’in *Letaifü'l-işarat, Camiu'l-fusuleyn* ve *et-Teshil* adlı fıkıh eserleri çerçevesinde hazırlamış olup onun fıkıhçı yönünü aydınlatmaya odaklanmaktadır. Kitap, giriş bölümüne müteakip üç ana bölümden oluşmakta ve sonuç bölümüyle özetlenerek tamamlanmaktadır. Giriş Bölümü’nde çalışmanın gerekçesi ve takip edilen yöntem ile bilgiler verilmektedir. Şeyh Bedreddin’in yaşadığı dönem, Osmanlı Devleti’nin “Fetret Devri” olarak adlandırılan siyasi istikrarsızlık ve ekonomik bunalım zamanına denk gelmektedir. Buna ilaveten; Şeyh Bedreddin’in babası ve sonrasında kendisinin kamu hizmeti (kadı ve kazasker olarak) sebebiyle sahip olduğu siyasi duruşu, hakkındaki aktarımların güvenilirliğini zedelemektedir. Benzer şekilde; fikhî konularda Hanefî mezhebindeki yerleşik usule alternatifler sunması, fakihler arasında da tartışılmasına ve müspet/menfi eleştiriler almasına neden olmuştur.

Kitabın birinci bölümünde Şeyh Bedreddin ile bizzat görüşen ve onun hakkındaki temel bilgi kaynağı olarak kabul edilen İbn Arabşah’ın *Uküdü'n-nasîha* adlı eseri kullanılmıştır. Birincil kaynaklardan Şeyh Bedreddin üzerindeki sis perdesinin aralanmaya, onun ilmi gelişim süreci ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu esere bağlı olarak; Şeyh Bedreddin’in hayatı, eserleri, nesebi, tahsili, hizmetleri, tasavvuf anlayışı, Şeyh Ahlati’ye intisabı ve postnişinliği ile ilgili bilgiler sunulmaktadır. Birinci bölümünün son kısmında ise Şeyh Bedreddin’in padişaha isyanı ve idamına giden süreci de farklı kaynaklara⁴ istinaden anlatılmış ve şeyh hakkındaki ihtilafli konuların izahıyla birinci bölüm oluşturulmuştur.

⁴ İbn Arabşah, Ebü'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. İbrahim ed-Dimaşki (ö. 854/1450) *Uküdü'n-nasîha* (et-Temimi, Takıyyüddin b. Abdilkadir, *et-Tabakatu's-seniyye fi teracimi'l-fukahai'l-Hanefiyye* içinde), Süleymaniye Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi bl., nr.1609; Aşıkpaşazade, Derviş Ahmed (ö. 889/1484), *Tevarih-i Al-i Osman* (nşr. Nihal Atsız), İstanbul 1949; Solakzade, Mehmet Hemdemi, *Solakzade Tarihi*, İstanbul 1297.

Kitabın ikinci bölümünde ise Şeyh Bedreddin'in fikhî meseleleri işleyiş ve tercih yöntemine yer verilmektedir. Öncelikle ilgili dönemde Osmanlı'daki ilmi durumun ve fıkıh çalışmalarının genel yapısına, bir fâkih olarak Şeyh Bedreddin'in konumuna değinilmektedir. Fikhî konuların işleyiş tasnif ve açıklamaların, döneminden farklı olarak günümüz bilgisayar teknolojisine benzer şekilde yapıldığı belirtilmektedir. Bu açıklamaların özgünlüğü ve önemi, “başlık altında zikredilecek meselelere uygulanacak genel kuralı veya kuralları, bir dereceye kadar ifade etme özelliği bulunmaktadır” ve “bu açıdan konu başlıklarının tanımlanmasına dair açıklamalar, mezhep içi fıkıh ıstılahlarının açılımında büyük rol oynamaktadır” (s. 182) şeklinde ifade edilmektedir. Başlıkların derecelendirilmesi ise Hanefi fıkıh edebiyatındaki ikili tasnif sistemine göre “üst başlık-alt başlık (kitap-fasıl)” sıralamasına riayet edilerek oluşturulduğu belirtilmektedir. Bu durum, *Letaif* isimli eserde ve onun şerhi olan *et-Teshil*'de bizzat Şeyh Bedreddin tarafından “fasıllarını *Mecmau'l-Bahreyn* (İbnü's-Saati Muzafferuddin Ahmed b. Ali, ö. 694/1294)'in tertibine göre düzenledim” (s. 170) cümlesiyle ifade edilmektedir. İşleyiş yönteminin bir diğer unsuru olarak da hükümlerin delillendirilme yaklaşımları, şekil bakımından ve hükümlerin dayandırıldığı deliller açısından iki alt başlıkta sunulmaktadır. Şekil bakımından deliller, nass-haber ayrımı ve iktibas şekli bakımından gruplandırılırken; hükümlere dayanak olarak deliller, Kur'an, sünnet, icma, kıyas, istihsan, ıstılah, örf, sedd-i zerai, sahabe kavli ve istıshab başlıkları altında toplanmıştır. Yazar, her alt başlıkta Şeyh Bedreddin'in farklı konu ve hükümlerine örnekler sunarak delillendirme metodolojisini ortaya koymaktadır. Bu bölümün son başlığı olarak; Şeyh Bedreddin'in tercih yöntemini kaynak (Ebu Hanife, talebeleri ve meşayih) ve sebep (nass, istidlal, istihsan, zaruret, maslahat, örf ve toplumsal değişim) açısından sınıflandırılmasına yer verilmektedir.

Kitabın üçüncü bölümünde ise Şeyh Bedreddin'in ictihad ve taklit anlayışı, ictihad-taklid şartları ve hükümleri altında sunulmaktadır. Şeyh Bedreddin'e göre ictihad, "amaca ulaşmak için son gayreti sarfetmek" olduğu; ancak son gayreti sarfeden herkesin faaliyetine ictihad adı verilemeyeceği belirtilmektedir. Yazar, Şeyh Bedreddin'e atfen "bir kimsenin müctehid sayılabilmesi için ictihad edeceği konunun hakikatlerini ve konuyla ilgili incelikleri kendisine kapalı olmayacak şekilde bilmesi gerekmektedir" ifadesiyle bu durumu açıklamaktadır (s. 296). Şeyh Bedreddin'in taklit konusunda; ancak ictihad ehliyetine sahip olmayan kimsenin taklit yapabileceği ve kendinden önce verilmiş fetvaları hikâye yoluyla aktarabileceği görüşü vurgulanmaktadır. Şeyh Bedreddin'in en çok tenkit edilen görüşü ise "aslında mezhep imamlarının görüşüyle amel edilmesine değil, bir kimsenin müctehid olsa dahi, onların görüşlerine muhalefet edilemeyeceği şeklindeki düşünceye karşı çıkmaktadır" (s. 306) şeklinde ifade edilmektedir. Yazar, bu bölümün son kısmında Şeyh Bedreddin'in ictihad-taklit konusundaki görüşlerine (*Camii'l-fusuleyn* adlı eseri çerçevesinde) Süleyman b. Ali El-Karamani (*el-Es'iletül ve'l-ecvibetü li-Camii'l-fusuleyn*), Necmeddin er-Remli (*el-Lealiü'd-dürriye fi'l-fevaidi'l-hayriyye*) ve Zeyneddin b. İbrahim b. Nüceym (*el-Eşbah ve'n-nezair*) tarafından yöneltelen tenkitler özetlenmektedir. el-Karamani, Sultan II. Beyazıt Han'a ithaf ettiği eserinde "*Camii'l-fusuleyn*'in eşsiz bir eser olduğunu, fürûda benzeri görülmemiş şekilde gönlü ferahlattığını, yüksek bir değerinin bulunduğunu ve Şeyh Bedreddin'in ilimde önde gelenler arasında yer aldığını" (s. 309-310) belirtmekle birlikte selefte itiraz etmek ve halefin sözlerinden yüz çevirmek olarak özetlenebilecek ictihad-taklit görüşüne karşı yazdığı seksen üç soru ile tenkit ettiği belirtilmektedir. er-Remli'nin Şeyh Bedreddin'in eseriyle (*Camii'l-fusuleyn*) ile birlikte basılan şerhinde (*el-Lealiü'd-dürriye fi'l-fevaidi'l-hayriyye*) tenkit amacı bulunmamakla birlikte ictihad-taklit konusunda özellikle mezhep imamlarının sahabe konumunda kabul edilmesi görüşüne dair açıklamalar eklediği ve konuyu müctehid kelimesinin kapalılığı ile ilişkilendirdiği belirtilmektedir (s. 315). İbn Nüceym'in de er-Remli'ye benzer şekilde müctehidin mutlak veya mezhepte müctehid olması açısından ele aldığı belirtilmektedir. Buna istinaden; yazar "Hanefî mezhebinde kabul edilen fetva-hüküm verme yöntemine ilişkin klasik anlayışı, bir yandan tutarlılık bakımından benimserken diğer yandan Şeyh Bedreddin'e yönelik eleştirilerin gerekçesi olarak öne sürmüşlerdir" (s. 319) ifadesiyle yöneltelen tenkitlerin çıkış noktasına işaret etmektedir.

Yazar, kitabın son bölümünde Şeyh Bedreddin hakkındaki genel izlenimleri, tarihsel süreç, nesli ve tahsil hayatı, siyasi görüşü ve kamu görevi, tasavvuf ile ilişkisi, fıkıhçı yönü ve ileri sürdüğü görüşlerine yapılan tenkitleri özetleyerek kitabı tamamlamıştır. Ayrıca, içindekiler bölümünün devamına bir kısaltmalar dizini ve sonuç kısmından sonra kaynakça ve kelime indeksi ekleyerek kitabın daha kolay takibini sağlamıştır.

Dr. Hira'nın tez çalışmasının bir ürünü olarak ortaya çıkan bu kitap, yaşadığı dönemin siyasi ve ekonomik sorunlarının oluşturduğu bilgi kirliliğinin gölgesinde kalan Şeyh Bedreddin'in üzerindeki kalın sis perdesini aralamakta ve onun geçmişi ile ilgili birincil kaynaklardan bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, kadı/kazasker olarak yürüttüğü kamu görevlerinde vermiş olduğu fetvalar, yazdığı eserler, siyasi pozisyonu ve klasik Hanefî mezhebine muhalif görüşleriyle tenkit edilmesine rağmen; Osmanlı mecelle ve hukuk sistemine büyük katkılar yapan Şeyh Bedreddin'in az bilinen fıkıhçı yönü nesnel bir bakışla sunulmaktadır. Dini eğitim sürecindeki her öğrenci ve akademisyenin faydalanacağı nitelikte bir eser olan çalışma, akıcı yazım dili ve konu ve başlıklar arası yumuşak geçişleriyle okuyucuyu sıkmadan keyifle okunacak "muhalif bir sufi âlimin fıkıhçı portresini" sunmaktadır. Faydalanılması dileğiyle...